

Managementsamenvatting

Aanleiding en onderzoeksvragen

06 Per 1 januari 2011 is de 'Wet versterking van de positie van het slachtoffer' integraal in werking getreden. Onderdeel van deze wet is de verplichting voor de gezaghebbende ouders of voogd (hierna: ouders) om aanwezig te zijn bij de terechtzitting van de zaak tegen hun van een misdrijf verdacht minderjarige kind of pupil. De verschijningsplicht voor de ouders is sindsdien verwoord in artikel 496a van het Wetboek van Strafvordering. Als de ouders, die het gezag over de minderjarige verdachte uitoefenen niet aanwezig zijn op de terechtzitting of - indien er een voogd is benoemd - de voogd er niet is, dan moet de rechter de zitting aanhouden en de medebrenging van de ouder(s) of voogd bevelen. De rechter hoeft de zitting niet aan te houden en medebrenging te bevelen indien blijkt dat de aanwezigheid van de ouders of voogd niet aan de goede afdoening van de zaak tegen de verdachte kan bijdragen. In de wet staat daarnaast dat de verschijningsplicht van de ouders of voogd (hierna: de ouders) niet meer geldt als de jongere inmiddels meerderjarig is geworden.

07 Het onderzoeksbureau Regioplan heeft in 2010 in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC), en op verzoek van de Directie Justitieel Jeugdbeleid, een ex ante evaluatie uitgevoerd om zowel de bedoelde als de onbedoelde gevolgen van invoering van de verschijningsplicht van ouders bij de kinderrechter te inventariseren. Samengevat heeft dit onderzoek geleid tot inzicht in de stand van zaken vóór invoering van de verschijningsplicht, de beleidstheorie al dan niet ondersteund door empirische kennis, de gevolgen voor de uitvoeringspraktijk en de mogelijkheden om een latere evaluatie in te vullen. Eén van de aanbevelingen uit het rapport is om een procesevaluatie van de wet verschijningsplicht uit te voeren. Met het onderzoek waarvan de resultaten in voorliggend rapport zijn beschreven, wordt aan deze aanbeveling uitvoering gegeven.

08 De hoofdvragen die worden beantwoord met het voorliggende rapport zijn:

1. Hoe wordt de verschijningsplicht uitgevoerd?
2. Wat is de feitelijke werking van de verplichte aanwezigheid van de ouders bij het strafproces van hun minderjarig kind?
3. Hoe verhoudt de geobserveerde werking van de verschijningsplicht zich tot de veronderstelde werking uit de ex ante evaluatie van de verplichte verschijning van ouders?
4. Wat zijn de daadwerkelijk gebleken kosten van de in- en uitvoering van de verplichte verschijning?
5. Wat kan geleerd worden van de bevindingen uit de evaluatie van de pilot in Utrecht om op vrijwillige basis de betrokkenheid van ouders te vergroten?

Onderzoeksopzet

09 De resultaten van dit onderzoek zijn gebaseerd op de volgende bronnen:

1. Een landelijke registratie door de griffies van de 19 Rechtbanken en 2 Gerechtshoven, onder andere van de aanwezigheid van ouders;
2. Observaties ter zitting van 65 jeugdzaken, verdeeld over 14 zittingen;

3. Interviews met ketenpartners (35 interviews);
4. Interviews met betrokkenen (21 interviews met ouders, 19 interviews met verdachten, 8 interviews met ouders en verdachten samen en 4 interviews met advocaten);
5. Interview met de onderzoeker van de Utrechtse pilot 'Versterken betrokkenheid ouders';
6. Landelijke cijfers uit de processystemen bij het Openbaar Ministerie (verder: OM);
7. Een beperkte literatuurstudie;
8. Bespreking van de belangrijkste resultaten in twee landelijke overleggen van het OM en de Raad voor de Kinderbescherming.

10 De interviews en observaties hebben plaatsgevonden in vijf arrondissementen en één ressort. Er heeft een vooronderzoek plaatsgevonden in het arrondissement Breda om de onderzoeksopzet te testen en de instrumenten waar nodig aan te scherpen. De overige in het onderzoek betrokken arrondissementen waren Groningen, Utrecht, Rotterdam en Maastricht. Het ressort is dat van het Haagse gerechtshof. De dataverzameling is uitgevoerd in de periode april tot en met november 2011.

01 Voorliggend onderzoek kent hoofdzakelijk een kwalitatieve opzet, vooral waar het de beschouwing van de effecten van de verschijningsplicht betreft. De kwalitatieve opzet van het onderzoek heeft als consequentie dat niet kan worden gesproken van een toetsing van de beleidstheorie in statistische of kwantitatieve zin. We zullen daarom spreken van het beschouwen van de (relaties in de) beleidstheorie.

De terechtzitting in context

02 Voordat we de resultaten van dit onderzoek presenteren, is het van belang dat men zich realiseert dat de strafzitting - waarvoor de verschijningsplicht geldt - maar één van de momenten is waarop ouders worden betrokken bij de strafzaak tegen hun kind. Ouders worden ervan op de hoogte gesteld wanneer hun kind op het politiebureau als verdachte voor verhoor wordt opgehouden. Vervolgens kan zich een aantal situaties voordoen waarbij het gebruikelijk is dat de ouders worden uitgenodigd. Dit is ten eerste om aanwezig te zijn bij de voorgeleiding bij de rechter-commissaris in verband met een vordering tot inbewaringstelling. Ten tweede worden ouders doorgaans uitgenodigd om aanwezig te zijn bij de voorgeleiding voor de raadkamer in verband met gevangenhouding. Indien een preventieve hechtenis wordt geschorst onder het stellen van bijzondere voorwaarden, heeft ten derde de medewerker van de Jeugdreclassering die de jongere begeleidt doorgaans contact met de ouders. Deze begeleiding door de Jeugdreclassering kan ook op basis van vrijwilligheid plaatsvinden. In principe voert de Raad voor de Kinderbescherming bij iedere jongere die verdacht wordt van een strafbaar feit een raadsonderzoek uit naar de situatie rondom de jongere. Ten behoeve van dit onderzoek worden de ouders voor een gesprek uitgenodigd. Ten slotte nodigt een deel van de advocaten de ouders ook uit om met de verdachte mee te komen voor een gesprek bij de advocaat op kantoor over de zaak. Voorafgaand aan de terechtzitting bij de rechtbank, hebben de meeste ouders dus al op meerdere momenten contact gehad met één van de ketenpartners of de advocaat.

De wijze waarop de wet wordt uitgevoerd

03 Gezaghebbende ouders worden op de hoogte gesteld van de verplichting om te verschijnen door middel van een oproeping door het OM per Nederlandstalige brief. Deze brief wordt verstuurd bij alle jeugdstrafzaken, ook als de verschijningsplicht niet geldt, zoals bij overtredingen en bij meerderjarigen. In de brief is een zin opgenomen waaruit ouders kunnen opmaken in welk geval ze niet verplicht zijn te verschijnen. Tevens bevat de brief een motivering waarom het belangrijk is dat ouders verschijnen.

04 Veel ouders worden ook nog door één van de andere ketenpartners of de advocaat van hun kind ingelicht over de verschijningsplicht. Zowel de Raad voor de Kinderbescherming als de Jeugdreclassering noemen de verschijningsplicht in de reguliere gesprekken die zij hebben met ouders (in het kader van het raadsonderzoek respectievelijk de eventuele begeleiding van de jeugdige). Een deel van de advocaten brengt de verschijningsplicht ter sprake als zij ook met de ouder(s) van de cliënt spreken. Daarnaast komt het voor dat de rechter op eerdere momenten in het strafproces (tijdens de voorgeleiding bij de RC of tijdens de behandeling van een vordering gevangenhouding in de raadkamer) refereert aan de verschijningsplicht. Deze momenten van 'voorlichting' zijn echter niet toereikend om de hele groep gezaghebbende ouders te bereiken. Ten eerste omdat de voorlichting zich primair richt op de ouder die bij het kind woont. De verschijningsplicht is voor enkele regio's van de Raad voor de Kinderbescherming wel aanleiding geweest om vaker (gescheiden) ouders bij het raadsonderzoek te betrekken die niet bij de jongere wonen, maar wel wettelijk gezag hebben. Ten tweede omdat niet alle ouders komen opdagen bij de reguliere gesprekken van de Raad voor de Kinderbescherming en de Jeugdreclassering en niet alle advocaten de ouders uitnodigen.

05 De verschijningsplicht brengt met zich mee dat de rechter de zaak in principe moet aanhouden indien ouders niet aanwezig zijn. Artikel 496a, lid 3 Sv. biedt de rechter echter de mogelijkheid door te gaan met de zaak, ook als de ouders afwezig zijn. De verschijningsplicht wordt op dit punt niet uitgevoerd zoals de wetgever heeft bedoeld, aangezien het genoemde derde lid breder wordt toegepast dan door de wetgever is bedoeld. Indien één van de ouders niet ter zitting verschijnt, wordt de zaak in de regel niet aangehouden. Indien geen van de gezaghebbenden aanwezig is, wordt meestal wel aangehouden. De eerste reden voor het doorgaan met de zaak, ondanks de afwezigheid van ouders, is dat aanhouden onwenselijk wordt geacht voor de verdachte, die dan nog langer op de uitspraak moet wachten. Dit belang van het kind wordt groter geacht dan het mogelijk positieve effect dat de aanwezigheid van de tweede ouder ter zitting zou kunnen hebben indien de zaak zou worden aangehouden. De tweede reden voor het doorgaan met de zaak ondanks de afwezigheid van ouders, is dat veelvuldig aanhouden wegens afwezigheid van de ouder(s) onwerkbaar wordt geacht. Bij de rechtbanken Rotterdam en Maastricht is de verschijningsplicht aanvankelijk wel strikt doorgevoerd. Toen bleek dat niet alle aangehouden zaken tijdig op een nieuwe zitting konden worden gepland, is men minder gaan aanhouden. In 2011 zijn ruim 250 zaken aangehouden omdat de ouder(s) afwezig waren. Dit komt neer op ongeveer 2% procent van het aantal jeugdzaken in 2011. In de ex ante evaluatie werd uitgegaan van aanhouding in 20% van de jeugdzaken.

06 Het aantal aanhoudingen wegens de afwezigheid van ouders komt neer op ongeveer 2% van het aantal jeugdzaken op zitting in 2011. De landelijke registratie maakt duidelijk dat in 14% van de jeugdzaken van minderjarige verdachten die gepland zijn op zitting geen van de ouders aanwezig is. Aangezien rechters meestal aanhouden als beide ouders afwezig zijn, zou men verwachten dat er ook in ongeveer 14% van de zaken wordt aangehouden. Het verschil met de 2% van de zaken waarin wordt aangehouden is groot. Er zijn twee verklaringen voor het verschil. Ten eerste wordt een deel van de op zitting geplande zaken aangehouden om een andere reden dan de afwezigheid van ouders, zoals de afwezigheid van de verdachte of het ontbreken van een rapport. Ten tweede komt het voor dat geen van de ouders aanwezig zijn bij de zitting, maar wel een voogd of een ander familielid met een opvoedende en/of verzorgende rol, al dan niet met wettelijk gezag.

07 Indien een zaak wordt aangehouden, geeft de rechter alleen een bevel tot medebrenging als hij/zij inschat dat de ouders anders echt niet zullen komen. De geïnterviewde professionals in dit onderzoek achten medebrenging van ouders een laatste noodgreep, vanuit de gedachte dat gedwongen medebrenging een positieve houding van de ouders ter zitting niet zal bevorderen. Op basis van het onderzoek wordt geschat dat er in 2011 ongeveer 100 bevelen tot medebrenging zijn uitgevaardigd. Het is onbekend hoeveel van deze bevelen tot medebrenging feitelijk zijn uitgevoerd. Dit komt neer op een kleine 40% van het aantal aangehouden zaken door de afwezigheid van ouders en minder dan 1% van het totale aantal jeugdstrafzaken ter zitting. In de ex ante evaluatie werd uitgegaan van medebrenging van de ouders in 10% van de jeugdzaken ter zitting.

08 Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft de ketenpartners niet financieel gecompenseerd voor het uitvoeren van de verschijningsplicht. De leden van de landelijke werkgroep 'verschijningsplicht' geven aan dat dit van invloed is geweest op de wijze waarop de verschijningsplicht is ingevoerd en wordt uitgevoerd. Een voorbeeld is dat het OM om deze reden heeft gekozen voor het versturen van de oproepingsbrief per gewone post, in plaats van betekend. Een ander voorbeeld is dat het negatieve effect van het aanhouden van een zaak wegens afwezigheid van ouders (de jongere moet lang op zijn uitspraak wachten) verminderd had kunnen worden, indien financiële middelen beschikbaar waren geweest voor de Rechtspraak om extra zittingen te houden. Aangehouden zaken hadden dan binnen kortere termijn opnieuw op zitting kunnen worden gepland.

Beleidstheorie van de verschijningsplicht volgens de ex ante evaluatie uit 2010 beperkt houdbaar

09 De veronderstelde werking van de verschijningsplicht is kortweg de volgende. Door de verplichting van het OM ouders op te roepen en te melden dat ze daarbij verplicht zijn om te verschijnen, zou het niet meer voor kunnen komen dat ouders niet meer afweten van het delict en de zitting. Daardoor zouden ouders vaker ter zitting verschijnen. Hun aanwezigheid zou de kans op recidive van hun kind kunnen doen afnemen doordat:

1. Zij door hun aanwezigheid in de gelegenheid worden gesteld hun ouderlijke verantwoordelijkheid te nemen en opvoedkundige maatregelen te nemen;
2. Zij door hun aanwezigheid steunen ouders hun kind ondersteunen. Jongeren zouden zich hierdoor meer aan hun ouders hechten en hen niet opnieuw willen teleurstellen met normoverschrijdend gedrag;

3. Zij door hun aanwezigheid een bron van informatie kunnen zijn voor de rechter, die dan beter in staat is de situatie van de jongere te doorgronden. Daardoor kan de sanctie beter worden afgestemd op de situatie en de persoon van de jongere en zal daarmee effectiever zijn in het verkleinen van de recidivekans.
- 10 Daarnaast bevat de beleidstheorie de veronderstelling dat de aanwezigheid van ouders voor meer begrip bij slachtoffers zou zorgen, doordat ouders ter zitting het gedrag van hun kind zouden afkeuren. Het slachtoffer zou de gebeurtenis daardoor beter kunnen verwerken.
- 11 Deze laatste veronderstelling is in voorliggend onderzoek niet beschouwd. In het onderzoek wordt ook niet onderzocht of er een verband bestaat tussen de verschijningsplicht en recidive. Dit is zeer moeilijk, omdat het eventuele effect van de verplichte aanwezigheid van ouders niet geïsoleerd kan worden van andere effecten. Bovendien duurt het enkele jaren voordat een eventueel effect waarneembaar zou zijn.
- 12 In de ex ante evaluatie uit 2010 (Regioplan 2010) is geconcludeerd dat de houdbaarheid van de beleidstheorie over het geheel genomen matig is. Op grond van de empirische literatuur zijn hooguit globale aanwijzingen te vinden voor de veronderstelde werkzame mechanismen. Uit de ex ante evaluatie blijkt dat professionals in het werkveld de beleidstheorie enigszins houdbaar achten. Professionals kunnen zich (deels) vinden in de veronderstelde werkzame mechanismen van ondersteuning van het kind, een meer effectieve sanctie en het wegnemen van onwetendheid, maar hebben minder vertrouwen in de veronderstelde werkzame mechanismen van bevordering van de opvoedkundige taak en het zorgen voor meer begrip bij slachtoffers.

De baten van de verschijningsplicht

Meer ouders ter zitting doordat zij op de hoogte zijn van de zitting en door de 'stok achter de deur'

13 Uit dit onderzoek blijkt dat ouders vaker aanwezig zijn na de invoering van de verschijningsplicht dan daarvoor het geval was en dat het plausibel is dat dit veroorzaakt wordt door die verschijningsplicht. Een landelijke registratie door de griffies eind oktober 2011 maakt duidelijk dat in 86% van de jeugdzaken die gepland zijn op zitting¹ minstens één van de ouders aanwezig was en in 44% beide ouders. Een nulmeting die vergelijkbaar is met de landelijke registratie van dit onderzoek ontbreekt, daardoor kunnen geen harde uitspraken worden gedaan over de toename van aanwezigheid. Op basis van Nederlands onderzoek² (2006 - 2011) is geschat dat de aanwezigheid van ten minste één ouder met 5 procentpunten is gestegen en de aanwezigheid van twee ouders met 25 procentpunten na invoering van de verschijningsplicht. Overigens blijkt uit dit Nederlandse onderzoek dat het probleem van de afwezigheid van ouders al afnam in de jaren vóór invoering van de verschijningsplicht.

¹ Inclusief de zaken die niet inhoudelijk worden behandeld, bijvoorbeeld omdat de verdachte en/of ouders afwezig zijn of een rapport nog ontbreekt.

² Van de onderzoeksgroep van professor Weijers, verbonden aan de Universiteit Utrecht, zie Hepping & Weijers, 2011.

14 De relatie tussen de verschijningsplicht en de feitelijke verschijning van ouders is deels anders dan verondersteld. De beleidstheorie veronderstelt dat de onwetendheid van ouders over het delict en de zitting de reden was voor hun afwezigheid. Het blijkt echter dat 'onwetendheid' over het delict vrijwel geen rol speelt. De meeste ouders wisten ook vóór de verschijningsplicht al van het delict. Wel zijn ouders die niet op het adres van de verdachte wonen of niet bij elkaar wonen sindsdien vaker op de hoogte van de zitting. Daarnaast is de dreiging met aanhouding van de zaak en medebrenging van de ouders soms het 'zetje in de rug' voor ouders om toch maar wel ter zitting te verschijnen. Dit geldt vooral voor ouders die twifelen over het nut van hun aanwezigheid ter zitting en/of die veel moeten regelen - bijvoorbeeld met werk of achterblijvende kinderen - om te kunnen verschijnen.

15 Ondanks de verschijningsplicht komen niet alle ouders naar de zitting. Dit heeft vooral te maken met het feit dat niet alle ouders het gezag hebben en/of niet alle ouders een verzorgende en opvoedende rol vervullen. In een aanzienlijk deel van de zaken tegen minderjarige verdachten is het niet mogelijk (bijvoorbeeld bij verblijf in het buitenland of overlijden), niet verplicht (indien geen gezag) of niet wenselijk (indien ernstig verstoorde relaties tussen ouders of tussen ouder en kind) dat beide ouders bij de zitting aanwezig zijn. Vooral de vader is relatief vaak 'uit beeld' bij het kind. Het komt ook voor dat andere volwassenen dan de gezaghebber(s) de primair verzorgende en opvoedende rol vervullen zoals een oma of stiefvader. Deze 'belanghebbenden' worden doorgaans wel toegelaten bij de zitting, maar worden niet opgeroepen en krijgen niet altijd een rol ter zitting.

16 Verder verschijnt een aantal ouders niet omdat zij de oproepingsbrief niet lezen en/of niet begrijpen. Dit geldt in het bijzonder voor anderstaligen. En niet alle ouders krijgen voorlichting over de strafzitting of de verschijningsplicht, in aanvulling op de oproepingsbrief van het OM. Daarbij komt, dat niet alle ouders door de oproepingsbrief en/of de voorlichting overtuigd worden van het nut om naar de zitting te gaan. Hierin speelt mogelijk een rol dat de ouders ter ore komt dat er weinig consequenties worden verbonden aan het afwezig zijn van één ouder. De soepele omgang van de rechter met de verschijningsplicht kan de achterliggende gedachte van die verschijningsplicht op termijn ondergraven.

Het is niet aannemelijk dat verplichte aanwezigheid leidt tot effectievere opvoedkundige maatregelen

17 Een deel van de ouders die naar de zitting komt krijgt meer informatie over het gedrag van hun kind. Dit kan bijdragen aan een objectief beeld van het kind. De aanwezigheid van ouders leidt ook tot de mogelijkheid voor rechters om de ouders aan te spreken en aan te moedigen op hun (gezamenlijke) opvoedverantwoordelijkheid. Dit wordt vooral van belang geacht wanneer blijkt dat ouders een verschillende visie op de opvoeding hebben.

18 Het is onbekend of dit ook leidt tot effectievere opvoeding door de ouders en daardoor tot verbetering van het gedrag van de jongere. Geïnterviewde professionals achten dit niet aannemelijk. De mogelijke effecten van de zitting moeten volgens hen niet worden overschat. In situaties waar het ouders aan opvoedvaardigheden of -mogelijkheden ontbreekt, is het volgens hen te optimistisch te veronderstellen dat meer informatie over het delict of het kort aangesproken worden door een rechter alleen leidt tot betere vaardigheden of mogelijkheden van ouders.

Verplichte aanwezigheid kan bijdragen aan ondersteuning van het kind, maar kan ook averechts werken op diens participatie aan de zitting

19 In het onderzoek is gekeken naar drie vormen van steun aan de jongere: ondersteuning om te participeren aan de zitting, ondersteuning om de sanctie te aanvaarden en ondersteuning bij het uitvoeren van de sanctie.

20 Het merendeel van de jongeren voelt zich gesteund door de aanwezigheid van de ouder(s). Jongeren voelen zich veiliger door de aanwezigheid van hun ouder(s) en de aanwezigheid helpt hen om minder zenuwachtig te zijn. Het is aannemelijk dat zij daardoor beter participeren tijdens de zitting. Ook vinden zij steun in wat de ouders ter zitting inbrengen in antwoord op de vragen van de rechter. Daar tegenover staat dat de aanwezigheid van (één van beide) ouders bij een kleinere groep leidt tot *minder* participatie van de jongere, omdat jongeren informatie voor hun ouders willen achterhouden of zich voor hen schamen. Een andere categorie jongeren zal minder aandachtig participeren, omdat de aanwezigheid van de ouder waarmee een sterk verstoorde relatie bestaat, afleidt van de zitting. Ook hier is relevant dat de verschijningsplicht zich richt op ouders die formeel het gezag over hun kind hebben, maar dat zijn niet per se degenen die de jongere steunen.

21 De toegevoegde waarde van de tweede ouder die ter zitting verschijnt *door* de verschijningsplicht op deze vorm van steun aan de jongere is niet evident. De meeste jongeren geven aan zich door de aanwezigheid van één ouder ook gesteund te voelen. Bovendien zijn de ouders die *door* de verplichting aanwezig zijn - en dat niet op basis van vrijwilligheid deden - soms ook degenen met een minder goede verstandhouding met hun kind. Deze kinderen willen soms zelfs liever niet dat deze ouder met hen meegaat.

22 De tweede vorm van steun is steun van de ouders aan de jongere om de sanctie te aanvaarden. Het is onduidelijk of ouders voldoende van de zitting en de straf begrijpen om hun kind ook echt te kunnen helpen bij het uitleggen en aanvaarden ervan. Onvrede over de bejegening door de rechter komt weinig voor en zal daarom voor ouders zelden een reden zijn om de straf niet te aanvaarden en daardoor hun kind niet te steunen bij de aanvaarding ervan. Het onderzoek biedt geen aanwijzing dat de verplichte verschijning bijdraagt aan deze vorm van steun.

23 De derde vorm van steun is steun bij het uitvoeren van de sanctie. De aanwezigheid van de ouder(s) ter zitting draagt in potentie bij aan een effectieve uitvoering van de straf, indien de ouders tijdens de zitting daartoe worden aangemoedigd door de rechter (dit gebeurt maar zelden) en/of indien ouders direct na de zitting door de jeugdreclasseringmedewerker worden bewogen hun kind te helpen bij de uitvoering. Dit gebeurt regelmatig indien de jeugdreclasseringmedewerker

aanwezig is bij de zitting. De tweede ouder (die mogelijk verschijnt *door* de verplichting) kan hier toegevoegde waarde bieden als de officier en de rechter overwegen om ingrijpende bijzondere voorwaarden aan de sanctie te verbinden. Volgens de geïnterviewde professionals is het voor de werking van deze maatregelen of voorwaarden noodzakelijk dat *beide* ouders zich in de rechtszaal - ook tegenover hun eigen kind - bereid verklaren mee te werken aan de uitvoering daarvan.

Ouders die verplicht verschijnen als informatiebron voor de rechter

24 De geïnterviewde professionals zijn het erover eens dat de informatie die de ouders inbrengen ter zitting in een grote meerderheid van de gevallen geen extra informatie biedt ten opzichte van het rapport van de Raad voor de Kinderbescherming. De rechter kan de informatie die hij van de ouders krijgt wel gebruiken als check op het raadsrapport. Met informatie wordt niet alleen de antwoorden van ouders op vragen van de rechter bedoeld, maar ook de informatie die het in levende lijve zien van de ouders en hun non-verbale communicatie zegt over het gezin en de verhoudingen.

25 Door de verschijningsplicht is het vaker mogelijk om de visies van beide ouders te horen, hun houding te observeren en met eigen ogen te zien hoe de onderlinge verhoudingen liggen. Dit is met name relevant in zaken waarbij ouders gescheiden zijn maar wel allebei betrokken zijn bij de opvoeding. Daarnaast acht een aantal geïnterviewde professionals het van belang dat beide ouders aanwezig zijn indien een interventie wordt geadviseerd waarbij de betrokkenheid van de ouders essentieel is - bijvoorbeeld 'Multi Systeem Therapie' of 'Intensieve Traject Begeleiding Harde Kern'. De officier en de rechter kunnen dan toetsen of ouders daadwerkelijk gaan meewerken en daarmee of de sanctie in potentie effectief is. In dit beperkte aantal gevallen draagt de verschijningsplicht dus bij aan een passende sanctie.

26 In een beperkt aantal geobserveerde zaken kon uit observaties en uit interviews worden opgemaakt dat de ouders aanwezig waren (mede) *door* de oproepingsbrief en de verplichting daarin. Deze ouders hadden *niet* per se vaker een passieve houding en brachten positieve informatie in over hun kind. Dit onderzoek vindt dus geen aanwijzingen voor een verband tussen *verplichte* verschijning en een minder positieve of actieve participatie.

Voorlichting aan ouders en training van rechters en officieren kan de participatie van ouders versterken

27 Enkele studies die zijn uitgevoerd *vóór* de invoering van de verschijningsplicht geven een beschrijving van de wijze waarop de rechter de ouders betrok bij de zitting. Er is een vergelijking getrokken met de observaties in dit onderzoek. Op basis van de vergelijking trekken we de conclusie dat er geen substantiële wijzigingen hebben plaatsgevonden in de wijze waarop de rechter ouders gebruikt als informatiebron ten opzichte van de situatie *voor* de invoering van de verschijningsplicht. Ook ouders lijken niet anders met hun rol om te gaan. Voor de zaken waarin ouders op basis van vrijwilligheid al met hun kind meekwamen naar de zitting, heeft de verschijningsplicht daarmee geen effect.

28 Zowel uit recente studies van Weijers als uit onze studie blijkt dat er potentie is voor verbetering in de wijze waarop de rechter de ouders betreft bij de zitting en met hen communiceert.

29 In het arrondissement Utrecht is in 2010 een pilot uitgevoerd die tot doel had de participatie van ouders bij de zitting van hun kind te vergroten. Dit werd ten eerste bewerkstelligd door ouders voor te lichten over de (procedure van de) zitting en de rol van de ouder daarin. Ten tweede kregen rechters, officieren en parketsecretarissen een training over hoe ouders op een effectieve manier bij de zitting te betrekken. De resultaten van de pilot zijn overwegend positief. Op grond van de resultaten van zowel de pilot in Utrecht als de verschijningsplicht, kunnen twee conclusies worden getrokken.

30 Ten eerste kan worden vastgesteld dat doordachte, gerichte voorlichting aan ouders en de verplichting om te verschijnen beiden een rol kunnen spelen in de beslissing van de ouders om naar de zitting te komen. De verplichting kan dan (in het voorlichtende gesprek) als 'stok achter de deur' fungeren voor ouders die - ook na voorlichting - twijfelen of ze al dan niet naar de zitting zullen gaan. De Raad voor de Kinderbescherming en de Jeugdreclassering kunnen leren van de pilot in Utrecht voor wat betreft de inhoud van de voorlichting en de wijze waarop dit is aangepakt. In de huidige wijze van voorlichting zijn er namelijk geen richtlijnen over de inhoud van de voorlichting en worden niet alle ouders voorgelicht.

31 Ten tweede kunnen kan worden geconcludeerd dat voorlichting aan ouders en training aan rechters en officieren bijdragen aan een beter begrip van de ouders van wat er op de zitting gebeurt en wat er van hen wordt verwacht. Daarmee is de kans op een actieve participatie bij de zitting groter en heeft de aanwezigheid van ouders meer potentie om effect te hebben op steun aan het kind bij de participatie ter zitting, het begrijpen en aanvaarden van de sanctie en het uitvoeren van de sanctie. Daarbij geldt onverminderd de beperking dat niet alle (gezaghebbende) ouders een rol van betekenis spelen voor de jongere. Hun aanwezigheid is niet altijd mogelijk en niet altijd gewenst.

De kosten en neveneffecten van de verschijningsplicht

32 De uitvoeringskosten van de verschijningsplicht zoals deze is uitgevoerd in 2011 worden geschat op € 0,6 miljoen. Daarvan wordt het grootste deel van de kosten veroorzaakt door de Rechtspraak (ruim 3 ton) en het OM (1,5 ton). Een kleiner deel van de kosten ligt bij de politie (0,75 ton), de Raad voor de Kinderbescherming (0,3 ton) en de Jeugdreclassering (0,3 ton). Het gaat alleen om de structurele kosten die worden veroorzaakt door de verschijningsplicht. Zie hoofdstuk 4 voor de onderbouwing.

33 In de ex ante evaluatie werden drie belangrijke ongewenste neveneffecten voorzien.

34 Ten eerste werd een vertragend effect verwacht door aanhouding van de zaak bij afwezigheid van de ouder(s). Het precieze vertragende effect in het beperkte aantal aanhoudingen van zaken wegens de afwezigheid van ouders (ongeveer 265), is niet vast te stellen maar wordt geschat op

zo'n 3 maanden. Duidelijk is dat de rechter anticipeert op de ongewenste effecten van de aanhouding door slechts in een klein gedeelte van de zaken aan te houden.

35 Ten tweede werd verwacht dat slechte verstandhoudingen binnen het gezin tot complicaties in de rechtszaal zouden leiden, indien beide ouders zouden verschijnen. Het blijkt zo nu en dan voor te komen dat conflict ontstaat in de rechtbank doordat ouders verschijnen die zonder de verschijningsplicht wellicht niet waren verschenen. Dit komt zowel door verstoorde relaties tussen ouders als door verstoorde relaties tussen de ouder(s) en het kind. Het verschilt echter in hoeverre dit conflict schadelijk is voor (de participatie en het begrip van) het kind en in hoeverre dit conflict de behandeling van de zaak ter zitting in de weg staat. De professionals verschillen dan ook van mening of dergelijke conflicten moeten worden voorkomen door ouders niet op te roepen of 'af te bestellen'.

36 Ten derde werd verwacht dat de medebrenging van ouders een averechts effect zou hebben op hun bijdrage aan de zitting. Uit dit onderzoek blijkt dat de rechter - net zoals geldt voor aanhoudingen - anticipeert op de averechtse effecten van medebrenging van ouders, door niet in alle gevallen waar wordt aangehouden een bevel tot medebrenging uit te vaardigen. Een beperkt aantal ervaringen van geïnterviewde professionals met medebrenging van ouders duidt inderdaad op een averechts effect.

Conclusie

37 De meeste ouders kwamen al naar de terechtzitting van hun kind zonder dat zij daartoe verplicht waren. De verschijningsplicht heeft ertoe geleid dat er vaker twee ouders naar de zitting komen, in plaats van één. De voordelen van de aanwezigheid van de tweede ouder zijn beperkt. Met name in gevallen waar ouders gescheiden zijn, maar wel beiden een rol hebben in de opvoeding, kan de aanwezigheid van beide ouders een rol spelen in het steunen van de jongere. Ook kan de rechter in die gevallen over de sanctie beslissen op basis van informatie van beide ouders. De (verplichte) aanwezigheid van ouders kan echter ook averechts werken op de participatie van de jongere bij de zitting, indien er sterk verstoorde relaties bestaan tussen de ouders onderling of tussen de ouders en de jongere.

38 De verschijningsplicht wordt op bepaalde punten anders uitgevoerd dan de wetgever heeft bedoeld. De belangrijkste verschillen zijn dat de rechter een zaak minder vaak aanhoudt wegens de afwezigheid van een ouder en dat de rechter minder vaak een bevel tot medebrenging van de ouder(s) uitvaardigt dan op basis van de wet zou worden verwacht. De oorzaak is tweeledig. Ten eerste verwachten professionals ongewenste neveneffecten van het aanhouden - en daarmee vertragen - van een zaak en van het gedwongen medebrengen van ouders. Het mogelijke positieve effect van de aanwezigheid van de tweede ouder bij de zitting wordt in veel zaken kleiner geacht dan het mogelijke negatieve effect van het aanhouden van de zaak en een eventueel bevel tot medebrenging.

S I G N I F I C A N T

De rechter anticipeert dus op de vooraf verwachte nadelen van de verschijningsplicht. De voorziene ongewenste neveneffecten zijn daarmee kleiner dan oorspronkelijk - in de ex ante evaluatie - verondersteld. Ten tweede wordt het strikt handhaven van de plicht niet werkbaar geacht, omdat er onvoldoende jeugdzittingen zijn om de behandeling van de aangehouden zaken binnen korte tijd voort te zetten.